

Religion i Sverige, Norge og Danmark

Observationer i en række empiriske undersøgelser

Arbejdsrapport af Kim Toft Hansen
Aalborg Universitet, juni, 2012.

BEGRUNDELSE FOR OBSERVATIONER

I min bog *Mord og metafysik – Det absolutte, det guddommelige og det overnaturlige* (Aalborg Universitets forlag, 2012) og i min ph.d.-afhandling med samme titel (indleveret sommer 2012) benytter jeg mig af data, som jeg har hentet i forskellige empiriske undersøgelser. Undersøgelserne er særdeles omfattende, og jeg har kun behandlet et lille udsnit af denne enorme datamængde. I de to nævnte udgivelser har jeg ikke haft plads til at udfolde denne gennemløbning af relevant data. Jeg gennemløber her de relevante konklusioner fra disse undersøgelser.

Det er muligt at læse dette dokument, der samler mine overvejelser over forskellige observationer i det empiriske materiale om religion i skandinaviske samfund, alene. Jeg fordeler det som nedslag om hhv. Danmark, Sverige og Norge baseret på hhv. en undersøgelse foretaget af You Gov for Danmarks Radio, en undersøgelse foretaget af Demoskop for Centrum för Samtidsanalys og den løbende dataindsamling foretaget af Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste. Undersøgelsen af Danmark er venligst stillet til rådighed af Danmarks Radio¹, mens den svenske undersøgelse er tilgængelig i en netversion². Den norske undersøgelse består af en række variable, som kan kombineres via hjemmesiden³. Dernæst bruger jeg European Value Study, der også er en hjemmesidetjeneste med mange datamuligheder, der kan kombineres på forskellige måder⁴. Jeg drager nogle løbende konklusioner i dette dokument, men koblingen til mine samlede analyser i krimien og øvrige synteser i materialet kan tilgås i de to nævnte udgivelser. Jeg inddrager også den kvalitative, svensk administrerede rapport *Welfare and Values in Europe* (WaVE) til at underbygge nogle af konklusionerne.

De første fire dele er opsummeringer og fortolkninger af kvantitative undersøgelser foretaget i de tre lande. Den sidste og femte del er konklusioner og sammenligninger draget på baggrund af to kvalitative undersøgelser med fokus på Sverige og Norge.

1. DATA OM DANMARK

Data: Danmarks Radio / You Gov: Påskeundersøgelse 2012

53% "opfatter sig selv" som kristne. 34% opfatter sig *ikke* som kristne. De resterende 13% ved ikke eller ønsker ikke at svare. Men 73% "opfatter deres trosretning" som kristen. Dette signalerer kulturkristendom hos en stor del af befolkning, og kan forklare forskellen på tyve procentpoint. Desuden er det interessant, at 50% mener, at alle religioner skal være ligestillet i faget kristendomskundskab i folkeskolen – noget tyder på, at den almene dannelse i noget grad kan bindes til det kristne, i hvert fald som en forskelsmarkør fra andre. Det gælder også spørgsmålet, om "alle trossamfund i Danmark burde have den samme status" som kristendommen har i Grundloven, hvor 64% svarer nej, og kun 23% svarer ja. Igen fungerer kristendommen som en forskelsmarkør. Kun 31% mener, at "Kirkeministeriet bør laves om til et Religionsministerium for alle trosretninger og livsanskuelser".

24% tror på, at Jesus genopstod fra de døde. Under halvdelen (46%) afviser det. Interessant er det, at flest – i et såkaldt oplyst, rationelt samfund – ikke *afviser* denne påstand. Denne procentdel passer sammen med, at kun 50% af Danmarks befolkning anerkender evolutionen som den menneskeskabende proces,

mens 58% på en eller anden måde har "beskæftiget sig med åndelige spørgsmål inden for de seneste to måneder".

Det er de færreste, der har været i kirke inden for den seneste måned (angivet ud fra spørgetidspunktet), og langt de fleste markerer sig da også som højtids- eller begivenhedskristne, hvor begravelse, dåb, højtid, bryllup og konfirmation tilsammen udgør hele 81% af de seneste årsager til kirkebesøg.

Meget tyder på, at folkekirken *ikke* dækker det, der i undersøgelsen kaldes "menneskets åndelige behov". Kun samlet 11% svarer, at den enten i høj grad eller i meget høj grad dækker den. Måden at spørge på er i det hele taget interessant, fordi implikaturen i spørgsmålet jo er, at 'der er åndelige behov hos mennesket'.

2. DATA OM SVERIGE

Data: Centrum för Samtidsanalys / Demoskop: Tro och andlighet i Sverige 2009

Undersøgelsen er særdeles omfattende, og ikke alle resultater kan tages med her.

Undersøgelsen skelner indledningsvist mellem "traditionel religion" (tro på Gud og himmeriget), "overnaturlighed" (fx paranormale fænomener, telepati og reinkarnation) og "sjælelighed" (søgen indad og vigtighed af indre harmoni) (s. 5, min sidetalsangivelse). Den antyder en lutheransk skelnen mellem religion og overnaturlighed, fx er reinkarnation set som noget overnaturligt og anderledes end religion trods det, at reinkarnationen indgår i store religioner som hinduisme og buddhisme.

I sammenfatningen viser den lutheranske skelnen sig mellem religion (stærk traditionel tro) og skæbne (stærk tro på det overnaturlige), hvilket kan vise den lutheranske indflydelse i et sekulært samfund (s. 5). Det kan dog også være en reproduktion af undersøgelsens spørgehorisont.

Sammenfattet af Demoskop anser 24% sig selv som ateister, mens de resterende angiver sig selv som enten troende, agnostiker eller religiøs. Det svarer således fint til, at 26% svarer "ingen" på spørgsmålet: "Vilken är din religion?".

Denne sammenfatning er dog i nogen grad en tolkning, der kan vendes begge veje. Spørgsmålet lyder: "Hur väl stemmer var och en av följande beskrivningar in på dig?", og svarmuligheder er troende, religiøs, agnostiker eller ateist i intervallet mellem "inte alls" og "helt och hållet" (1-7). Det er dog interessant, at ingen af svarmulighederne får en entydig overvægt. I alle svarmulighederne er der klar overvægt til svarmuligheden "Inte alls", hvilket antyder, at de adspurgte – hvor parenteser angiver andelen, der svarer "Inte alls" – hverken ser sig som overvejende religiøse (44%), troende (33%), agnostikere (37%) eller ateister (42%). Tabellen over den procentuelle fordeling af svar (fra 1-7) er der kun 14%, der angiver sig selv som fuldt overbeviste ateister. Ligesom der er mange, der 'slet ikke' vil betegne sig som en af de fire muligheder, er der tilpas få, der ønsker 'helt och hållet' at kalde sig religiøse (8%), troende (5%), agnostikere (14%) eller ateister (6%). På den måde kan det selvfølgelig konkluderes, at der er flest overbeviste ateister ift. de øvrige muligheder, men det kan også vise, at respondenterne *ikke* ønsker at give et klart svar på spørgsmålet, fordi det afhænger af konkrete situationer (eller fordi deres opfattelse af omgang med tro ikke er repræsenteret i svarmulighederne).

Manglende klart svar i ovennævnte hænger muligvis fint sammen med undersøgelsens overordnede sammenfatning: Der skelnes i denne mellem fem typer: 1. religion, 2. tradition, 3. skæbne, 4. pragmatisme og 5. nyåndelighed, hvor flest er pragmatister og færrest er nyåndelige. Der er muligvis en sammenhæng mellem, at flest af pragmatisk orienteret, og at flest ikke helt vil angive dem selv som hverken religiøse endsige troende eller ateister. Den gennemsnitlige svensker befinder sig tilsyneladende – og det er min tolkning – i

en interessant mellemposition, hvor tro kan bruges til et eller andet, men det er bestemt ikke tro, kirke eller religion i traditionel forstand.

En kritisk indvending kan måske være, at det er svært at skelne 'troende' fra 'religion', mens det bredere begreb åndelighed, som indgår i mange andre undersøgelser fra 80'erne og frem, måske kunne have indfanget noget af det, som ender med at se forplumret og uklart ud i fordelingen af svar.

På spørgsmålet: "I vilken utsträckning tror du på vart och ett av följande?" har respondenterne også de 7 muligheder i intervallet mellem "inte alls" og "helt och hållet" (1-7). Topscoren er 'liv på andra planeter' (4,23), men svarene 'en Gud' (3,67), 'liv efter døden' (3,64), 'en udødelig sjæl' (3,61) og 'paranormale fænomener' (3,52) ligger alle over middel (angivet med middelværdien i parentes). Det angiver, at stadig over halvdelen af den svenske befolkning beskriver deres tro inden for disse svarmuligheder. Nisser, djævelen og hekse er de fænomener, de færreste tror på.

Hvad gør så svenskerne til pragmatikere i brugen af religiøsitet og tro? Kirke og tro forbindes med social bevidsthed. "En allmän inställning är att kyrkan bör prioritera socialt arbete fremför andlig verksamhet. Det finns en humanistisk funktion för kyrkan att fylla" (8) (intervallet 5-7: 80%). Kirkens diakonale arbejde kommer i fokus. Desværre har undersøgelsen kun rettet spørgsmålet – "Hur viktigt tycker du det är att din religion arbetar med följande? – mod dem, der har angivet, at de har en specifik religion, hvor 67% svarer kristendom, 1% islam og 3% anden, mens 26% svarer ingen. Det havde været interessant, om undersøgelsen kunne have indfanget, hvad disse 26% mente (om noget), at kirke og tro kunne bruges til. En del af dem, der angiver sig som del af en religion, mener desuden, at kirke og tro kan bruges til at "bedriva barn- och ungdomsarbete" (intervallet 5-7: 69%) og være med til at "skapa förstärkelse för människor av annan tro och kultur" (intervallet 5-7: 53%), men det er nok tvivlsomt, om respondenter, der ikke tilhører en religion vil være enig. Men behøver det at betyde, at de mener, at kirke og tro er helt *uden* funktion?

På spørgsmålet "i vilken utsträckning tror du på vart och ett av följande", der inkluderer en Gud, flere guder, liv efter døden, en udødelig sjæl osv., er der i langt overvejende grad svar, som angiver en mangel på tro. De fleste angiver, at de 'inte alls' tror på de nævnte fænomener i nærmest alle tilfælde. Det, der traditionelt forbindes med disse fænomener, herunder traditionel overtro, er på ingen måde fremtrædende holdninger i den svenske befolkning.

Alligevel er der en pudsig mangel på svar, når vi så vender spørgsmålene om: Kun 37% (svar 5-7) mener, at "livets mysterier kan förklaras av vetenskapen", mens kun 11% mener, at religionen kan. Men hvad der *så* kan forklare livets mysterier, fremgår ikke. Igen efterlader svarene et interessant erkendelsesmæssigt vakuum.

Ang. den samme gruppe adspurgte: På spørgsmålet, om mennesket har en udødelig sjæl, svarer kun 35% (svar 5-7), at det er tilfældet. Men når der spørges "Hur väl stämmer vart och ett av följande påståenden med dine uppfattningar?", og svarmuligheden er "Människor borde söka inåt i den egna själen för att få en bättre förståelse för tillvaron", svarer hele 61% (svar 5-7), at de er enige. Der må altså være en god del, der først har afvist, at mennesket har en udødelig sjæl, der alligevel mener, at mennesket har en sjæl, som det kan søge ind i. Det er antageligvis betegnelsen "udødelig", der gør forskellen, men svarene her er ingenlunde interessante og viser igen dette pudsige vakuum, der ikke helt finder svarmuligheder i undersøgelsen.

Med samme hovedspørgsmål som ovenfor er en svarmulighed også "Traditionella religioner tillhör inte det moderna samhället". Et spørgsmål, der er meget relevant for min interesse i forholdet mellem modernitet og religion. Her svarer kun 24% (svar 5-7), at de erklærer sig enige i dette udsagn. Det er i sig selv måske ikke så overraskende i lyset af, at netop 24% erklærer sig ateister (om det er de samme, der svarer begge dele, fremgår ikke af undersøgelsen). Men svaret bliver igen interessant, hvis vi vender det om, hvorved

34% er usikre på svaret (varken eller), mens 27% ikke finder nogen modsætning. Det er igen et ikke entydigt svar, men det afviser muligheden for at sige, at det moderne samfund anses for at være i direkte strid med religion og overtro.

Selvom kun 18% (svar 5-7) svarer, at "åndlige oplevelser är viktiga för mig", er der faktisk kun 14% (svar 1-3), der afviser, at "det finns en större öppenhet för övernaturliga upplevelser idag än för 10 år sedan". 35% svarer dog 'varken eller', men selvom den enkelte *selv* afviser, at åndelige oplevelser er vigtige, har de fleste alligevel fornemmelsen af, at det er tilfældet for andre.

3. DATA OM NORGE

Data: NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste) i samarbejde med "The International Social Survey Programme" (ISSP), tre undersøgelser: 1991, 1998, 2008.

Dette er også en meget omfattende undersøgelser, hvor ikke alle data kan inddrages.

På spørgsmålet "Vil du beskrive deg selv som" svarer 27,8%, at de er 'litt ikke-religiøs', 'sterkt ikke-religiøs' og 'veldig sterkt ikke-religiøs'. Hovedparten 34,7% svarer verken eller. Men interessant er det igen, at 70% ikke *afviser* at være religiøs på en eller anden facon. Svarene falder således:

Values	Categories	N	
1	Veldig religiøs	10	0.9%
2	Sterkt religiøs	67	6.3%
3	Litt religiøs	298	28.1%
4	Verken eller	368	34.7%
5	Litt ikke-religiøs	77	7.3%
6	Sterkt ikke-religiøs	124	11.7%
7	Veldig sterkt ikke	93	8.8%
8	Vet ikke	23	2.2%

Hele 76,9%, altså langt hovedparten, føler "ingen særlig tilknytning" til et trossamfund. Svarene falder således ud:

Values	Categories	N	
1	Frikirkesamfunn	42	4.1%
2	Menigh.liv i statsk	80	7.8%
3	Friv.org i statskrk	49	4.8%
4	Frittst.kristent arb	33	3.2%
5	Ikke-krist.rel.virks	33	3.2%
6	Ingen særlig tilknyt	791	76.9%

I undersøgelsen bedes respondenterne om at angive, hvilket udtryk, der bedst beskriver, hvad den enkelte tror om Gud. Mulighederne er følgende: 1. Jeg tror ikke på Gud, 2. Jeg vet ikke om det finnes noen Gud, og jeg tror ikke det er noen måte en kan finne det ut på, 3. Jeg tror ikke på noen personlig Gud, men jeg tror det finnes en høyere makt av et eller annet slag, 4. Jeg tror nok på Gud enkelte ganger, men andre ganger gjør jeg det ikke, 5. Selv om jeg er i tvil, føler jeg at jeg tror på Gud, 6. Jeg vet at Gud virkelig finnes, og det er jeg ikke i tvil om. Svarene falder således ud:

Values	Categories	N	
1	Tror ikke på Gud	187	17.7%
2	Kan ikke finne ut	151	14.3%
3	Tror på høyere makt	258	24.4%
4	Tror enkelte ganger	71	6.7%
5	Tviler, men tror	233	22.0%
6	Vet at Gud finnes	159	15.0%

Kun 17,7% er sikker på, at Gud *ikke* eksisterer, mens de resterende viser forskjellige holdninger til tro. Den svarmulighet, der mangler i den svenske undersøgelse foretaget af Centrum för Samtidsanalys, "tro på en højere magt", viser sig her at være topscoreren. Den ville måske have kunnet udfylde det vakuum, der synes at være i svenskernes holdning til tro.

Vi genfinder denne løse form for tro, når respondenterne bliver bedt om at svare på, om de ser sig selv som følgende en religion og/eller føler sig åndelig. Dette fungerer som et forsøg på at indfange forskelle og ligheder religion og åndelighed imellem, men også at indfange de, der måtte finde, at betegnelsen *religion* ikke er dækkende for deres praksis. Svarmulighederne er således 1) religion og ikke åndelig, 2) religion og åndelig, 3) ikke religion men åndelig, samt 4) ikke religion og ikke åndelig (dertil naturligvis også 'ved ikke'). Svarene falder således:

Values	Categories	N	
1	Religion og åndelig	135	 12.8%
2	Religion men ikke åndelig	239	 22.7%
3	Ikke religion, men åndelig	182	 17.3%
4	Ikke religion og ikke åndelig	344	 32.6%
8	Vet ikke	155	 14.7%

Denne angivelse af en eller anden form for udefinerlig tro hænger sammen med en vis kobling mellem religion og konflikt. Svarmuligheden lyder: "Ser man på verden omkring oss, fører religioner til mer konflikt enn fred". Svarene falder således ud:

Values	Categories	N	
1	Sterkt enig	404	 38.3%
2	Enig	445	 42.2%
3	Verken eller	116	 11.0%
4	Uenig	57	 5.4%
5	Sterkt uenig	18	 1.7%
8	Vet ikke	14	 1.3%

Det antyder, at religion forbindes med en traditionel dogmatik, mens de løsere former – tvivler, men tror; kan ikke finde ud af; tror enkelte gange; tror på højere magt – ikke forbindes med dogmatik og konfliktformer. Dette udtrykker sig muligvis også i, at mange (75,3%) anser sig som enige i, at "Mennesker med sterk religiøs tro er ofte for intolerante overfor andre". Svarene fordeler sig således:

Values	Categories	N	
1	Sterkt enig	317	 30.1%
2	Enig	476	 45.2%
3	Verken eller	124	 11.8%
4	Uenig	70	 6.7%
5	Sterkt uenig	18	 1.7%
8	Vet ikke	47	 4.5%

Der er dog ikke en klar afvisning af et forhold mellem religion og sandhed. I stedet er der dog en tendens til, at respondenternes udsagn falder inden for det økumeniske/teosofiske, altså at der er en grad af sandhed i alle religioner:

Hvilken av disse påstandene ligger nærmest ditt eget syn?

1. Det er svært lite sannhet i enhver religion
2. Det er grunnleggende sannheter i flere religioner
3. Det er sannhet i bare én religion

Values	Categories	N		
1	Sv.lite sannh.i alle	225		21.2%
2	Sannhet i flere rel	547		51.6%
3	Sannhet i bare èn	77		7.3%
8	Vet ikke	211		19.9%

Flest uttrykker også, at religion kan hjelpe med til "å finne indre lykke og fred" og især "å finne trøst i vanskelige tider". Det fordeles sig over to spørsmål: På spørsmålet: "Er du enig eller uenig i at det å praktisere en religion hjelper mennesker til å finne indre fred og lykke" falder svarene således uden:

Values	Categories	N		
1	Sterkt enig	142		13.8%
2	Enig	556		54.2%
3	Verken eller	228		22.2%
4	Uenig	33		3.2%
5	Sterkt uenig	23		2.2%
8	Vet ikke	44		4.3%

Det ser ud til, at respondenterne finder, at religion er med til at skabe *ydre* konflikt, men er en viktig årsag til, at mennesker finder *indre* fred. Ydre forstået som krig og ufred, indre forstået som individuell harmoni.

På spørsmålet: "Er du enig eller uenig i at det å praktisere en religion hjelper mennesker til å finne trøst i vanskelige tider eller i sorg" falder svarene sådan ud:

Values	Categories	N		
1	Sterkt enig	230		22.2%
2	Enig	645		62.4%
3	Verken eller	97		9.4%
4	Uenig	12		1.2%
5	Sterkt uenig	16		1.5%
8	Vet ikke	34		3.3%

Hele 84,6% finder, at det at praktisere religion hjælper mennesker i vanskeligheder eller sorg. Undersøgelsen viser dog ikke noget om, at respondenterne *selv* finder brug for religion i tider med sorg.

Samlet set peger denne norske undersøgelse på nogle tendenser. For det første viser der sig denne åbenhed over for højere magter og en mere løs form for religiøsitet sig samtidig med en vis grad af henholdenhed over for dogmatisk tro. 54,6% svarer fx, at de aldrig deltager i kirkelige tjenester, såsom gudstjenester, og 60,9% opsøger aldrig hellige steder. Meget få respondenter har besøgt hjemmesider for at få oplysninger om religion, spiritualisme eller overnaturlige fænomener, og hovedparten afviser, at tv'ets fremstilling af religion har hjulpet den enkelte. Den overordnede syntese af undersøgelsen vil derfor være, at den norske befolkning ud fra denne betragtning er kritisk over for såvel religion som det overnaturlige. De fleste føler ingen særlig tilknytning til et trossamfund. Alligevel er der denne hældning i retningen af højere kræfter, som figurerer i forskellige undersøgelser, også til stede i denne undersøgelse. Religionen er til stede i et eller anden format, men den er smurt tyndt ud over, som religionssociologien Ingvild Sælid Gilhus peger på.

4. EUROPEAN VALUES STUDY

European Values Study er et omfattende undersøgelsesprogram, der omfatter værdier i europæiske lande. Systemet er online, og data kan vinkles og trækkes ud af systemet på mange forskellige måder. Data kan kombineres og systematiseres, så det bliver sammenligneligt. Fx kan data trækkes ud, så det dækker et bestemt værdifelt i flere forskellige lande, der således kan sammenlignes. Samtidig kan data akkumuleres over tid, så flere undersøgelser med samme spørgsmål kommer til at indgå i den samme datamængde, som analytikeren trækker ud. De data, som jeg nedenfor lister, er således kumulativ data fra undersøgelser i Danmark i 1981, 1990 og 1999, i Sverige i 1982, 1990, 1996 og 1999, og i Norge i 1982, 1996 og 1999. Desværre er der ikke data for nogle af landene efter årtusindeskiftet, hvilket gør det lidt svært at trække tendenserne op til i dag. Men tidsintervallet er dog inden for den tidshorisont, som *Mord og metafysik* undersøger, og derfor kan datamængden have en vis vægt ift. de øvrige undersøgelser.

Det er således muligt at trække data ud fra systemet på spørgsmålet, om den enkelte respondent betegner sig selv som 1) en religiøs person, 2) en ikke-religiøs person og 3) en overbevist ateist. Den skelnes således i svarmulighederne mellem ikke-religiøs og ateist, selvom det dog er svært at vide, hvad netop denne skelnen præcist dækker over. Dette spørgsmål kan så krydses med de lande, som analytikeren ønsker tal fra. Fordelingen for dette spørgsmål ser sådan ud for Danmark, Norge og Sverige:

		Country/region			
		Total	Denmark	Norway	Sweden
Religious person	A religious person	50.2 %	74.3 %	47.5 %	34.3 %
	Not a religious person	44.7 %	20.6 %	49.2 %	59.0 %
	A convinced atheist	5.1 %	5.1 %	3.3 %	6.7 %
	Total	9948 (100%)	2881 (100%)	3281 (100%)	3786 (100%)

I modsætning til de øvrige undersøgelser, så peger denne undersøgelse på signifikante forskelle mellem de tre lande. Der er således stor forskel på, om den enkelte opfatter sig selv som religiøs i de tre lande. En fejlkilde kan her være, at der er svært at vide, hvad den enkelte lægger i ikke-religiøs. Måske falder nogle åndeligt søgende eller spirituelle ind i den kategori det ene sted og ikke det andet. Men der er dog et vist statistisk sandsynligt sammenfald imellem det, at Sverige har adskilt stat og kirke, mens det ikke er sket i Danmark, og først for nyligt – *efter* udgivelsen af *Mord og metafysik* – er sket Norge. Et andet interessant aspekt af denne dataindsamling er dog, at kun gennemsnitligt 5,1% - og med relativt lille varians mellem de tre lande – opfatter sig selv som overbevist ateist.

En vigtig forklaring på, hvordan der opstår så store forskelle, er dog, at der i Danmark er relativt mange, der er tvivlere (10,8%), mens der er relativt få i Norge (2%). Tæller vi dem med, så falder resultatet en anelse mindre opsigtvækkende ud, dog stadig med signifikante forskelle de tre lande imellem – og med en overraskende overvægt af troende i Danmark:

		Country/region			
		Total	Denmark	Norway	Sweden
Religious person	A religious person	46.8 %	66.2 %	45.6 %	32.2 %
	Not a religious person	41.6 %	18.4 %	47.3 %	55.5 %
	A convinced atheist	4.8 %	4.5 %	3.2 %	6.3 %
	Don´t know	6.2 %	10.8 %	2.0 %	5.9 %
	No answer	0.7 %	0.1 %	2.0 %	-
	Total	10677 (100%)	3235 (100%)	3417 (100%)	4025 (100%)

Denne fordeling udspiller sig igen ved det mere direkte spørgsmål om tro på Gud:

		Country/region			
		Total	Denmark	Norway	Sweden
Believe in: God	No	37.0 %	32.8 %	30.5 %	46.4 %
	Yes	63.0 %	67.2 %	69.5 %	53.6 %
	Total	9470 (100%)	2863 (100%)	3157 (100%)	3450 (100%)

En præcis årsag til, at de, der ikke betegner sig som religiøse personer, ikke kommer til at figurere som ateister, finder vi, hvis vi krydser religion med muligheden for tro på en åndelig kraft. Spørgsmålet lyder: "Which of these statements comes closest to your beliefs?" og svarmulighederne er "1. Personal God, 2. Spirit or life force, 3. Don´t know what to think" eller "4. No spirit God or life force". Svarene falder således ud:

		Country/region			
		Total	Denmark	Norway	Sweden
Personal God vs. Spirit or Life Force	Personal God	24.3 %	23.9 %	34.2 %	17.1 %
	Spirit or life force	38.3 %	32.5 %	34.8 %	47.2 %
	Don´t know what to think	20.6 %	22.4 %	21.1 %	18.3 %
	No spirit God or life force	16.8 %	21.3 %	10.0 %	17.4 %
	Total	8154 (100%)	3030 (100%)	2239 (100%)	2885 (100%)

Den samme undersøgelsesmetode har spurgt de tre lande, jeg koncentrerer mig om, hvilket derved gør resultaterne direkte sammenlignelige, viser, at kun 16,8% af befolkningen i Danmark, Norge og Sverige afviser Gud eller en livskraft. Sverige er igen det land, der har flest, der tror på en åndelig kraft frem for en personlig Gud. Denne holdning til religion – at det i stedet betegnes som en åndelig kraft – synes at være i vækst i alle tre lande.

Samtidig sker der noget interessant, hvis vi sammenligner denne, men også særligt spørgsmålet om den enkelte betegner sig selv som religiøs, med spørgsmålet om den enkelte tror på, at mennesket har en sjæl:

		Country/region			
		Total	Denmark	Norway	Sweden
Believe in: people have a soul	No	45.1 %	55.7 %	42.4 %	40.5 %
	Yes	54.9 %	44.3 %	57.6 %	59.5 %
	Total	7305 (100%)	1824 (100%)	2942 (100%)	2539 (100%)

Færrest i Danmark, hvor flest betegnede sig som religiøse personer, tror på, at mennesker har en sjæl, mens flest i Sverige tror det, hvor færrest betegnede sig som religiøse personer.

4.1. Øvrige tal om Sverige

Medlemstallet i Svenska Kyrkan har været dalende gennem de seneste mange år. I 1972 var 95,2% medlem af folkekirken (7.754.784 personer), mens medlemstallet var faldet til 68,8% i 2011 (6.519.889 personer)⁵. Dette skal også ses i lyset af, at Sverige i samme periode har haft en vækst i indbyggertal fra 8.081.229 personer i 1970 til 9.482.855 personer i 2011⁶. Selvom det numerisk selvfølgelig er et betragteligt fald i medlemstal på 1.234.895, så ser det ikke bedre ud, hvis dette sættes i relation til befolkningvæksten på 1.401.626 i samme periode. Det nærmer sig 3 mio. personer, der aktivt eller passivt har valgt ikke at være medlem af Svenska Kyrkan. Derfor er det procentuelle fald på 26,4 procentpoint også så betragteligt. Det betyder dog ikke blot, at de resterende over 30%, der ikke er medlemmer af Svenska Kyrkan, derved kan betragtes som uden trossamfund. Gennem perioden 2006-2010 har det samlede antal i andre trossamfund, der modtager statsstøtte i Sverige, været på ca. 750.000⁷ (tallene er dog ikke direkte sammenlignelige, eftersom dette tal ikke dækker direkte medlemmer, men omfatter de såkaldte "bejånade", de betjente). Eftersom dette tal er stabilt, er der dog ikke meget, der tyder på, at de udmeldte søger ind i andre trossamfund, men det vidner om, at antallet af medlemmer i forskellige trossamfund ligger på ca. 78% i 2010. Denne approksimerede oversigt over medlemmer af trossamfund i Sverige samstemmer numerisk nogenlunde med, at ca. 24% angiver sig selv som ateister i Sverige.

5. KVALITATIVT OM SVERIGE OG NORGE

5.1. Welfare and Values in Europe – Transitions related to Religion, Minorities and Gender⁸

Anders Bäckström peger i undersøgelsens introduktion på Sverige, hvorfra undersøgelsen blev administreret, som et interessant tilfælde i lyset af såvel adskillelsen af stat og kirke som finanskrisen fra starten og 90'erne og frem. "This development sparked a new interest in the organisations and associations of civil society, of which churches and religious organisations are part" (11). Kirkens sociale/diakonale arbejde blev med andre ord opprioriteret efter adskillelsen og i mødet med stigende krisetilstand. Dette er for det første en interessant parallel til undersøgelsen af Centrum för Samtidsanalys, hvor et flertal af medlemmerne af et trossamfund peger på diakonalt arbejde som et fokusområde for trossamfund.

Perioden fra 1970 og frem betyder formentlig også noget for den udvikling, jeg ovenfor skitserer i Svenska Kyrkan. Efter 1970'erne ændrede migrationsfordelingen sig fra primært at dreje sig om personer fra andre

nordiske lande til også at dreje sig om personer fra Asien, Balkan, Afrika og Sydamerika. I 2003, skriver Nina Edgardh i undersøgelsens "Overview of the national situation" over Sverige, ca. 1.078.000 personer i Sverige *ikke* født i landet, mens ca. 800.000 personer var efterkommere af personer ikke født i Sverige (56). Dette skal ses ift., at der i 1945 kun var ca. 100.000 personer i Sverige, som ikke var født i landet. Fødselstallet i Sverige ligger – ifølge Statistiska Centralbyron – relativt stabilt i denne periode, og svinger fra lige over til lige under 100.000 fødte om året, dog med et svagt samlet fald fra før 1975, hvor alle tal er over 100.000. Det betyder generelt, at der i denne periode i Sverige er en stigning i antallet af personer med anden national oprindelse end svensk, og af den årsag indvirker dette formentlig også på medlemstallet i den – indtil 2000 – statsbundne svenske folkekirke.

Som et perspektiv på sammenblanding af elementer fra religion og sekulær stat peger Olav Helge Angell i undersøgelsens "Overview of the national situation" over Norge på, at reformationen spillede en vigtig rolle i adskillelsen af velfærdssystemet og religion, eftersom velfærd før dette lå i kirkens hænder. Efter reformation blev kongen ansvarlig for "the poor and the needy". "Against this background, the state developed into a universalistic welfare state as we know it in the post-war period, i.e. after the end of the Second World War" (105). Med denne betragtning kan Norges – og muligvis også Danmarks og Sveriges – historie læses som den gradvise sekulære afløsning af et religiøst velfærdssystem: "Today it means that there is no formal (state-endorsed) role for the majority church in the national welfare system" (105). Det mere filosofiske spørgsmål er derfor så, hvor mange idehistoriske elementer, der herved tages med over i sekularismen. Tiden vil også vise, om Norges kirkelige samfund udvikler sig parallelt med de svenske efter adskillelsen af stat og kirke med et fornyet fokus på diakonalt arbejde i kirkerne.

Ifølge WaVE var 86% af Norges befolkning medlem af Den norske kirke i 2006. 9% var medlem af et andet trossamfund, hvilket tilsammen udgør, at 95% af den norske befolkning på dette tidspunkt var medlem af et trossamfund. Medlemstallet var dog i 2010 – ifølge hjemmesiden for Den norske kirke – 79,2%. Dette fald kan sammenlignes med Danmark, hvor medlemstallet i samme periode – fra 2004 til 2011 – faldt fra 83,4% til 79,8%. Danmark og Norge følger en parallel udvikling i medlemstal, mens Sveriges antal af udmeldinger løber lidt hurtigere. Trods messefald i kirkerne fastholder befolkningerne alligevel i vidt omfang et medlemskab.

Den norske del af undersøgelsen peger også på det, som NSD's database viser i sine kvantitative opgørelser: at kirken spiller en central rolle i "life cycle rituals" og "in times of crisis" (110).

SAMMENFATNING

Hensigten med denne oversigt over forskellige empiriske undersøgelser af religion og tro i Norge, Danmark og Sverige har været at finde yderligere bevismateriale end det, jeg præsenterer i *Mord og metafysik*. Disse undersøgelser peger på en forandret holdning til tro, en vækst af åndelighed frem for institutionel tro, en forståelse der for mange ligger indbygget i betegnelsen religion og i nogen grad også tro. Derfor ser resultatet i den svenske undersøgelse lidt plumret ud; der synes at være et vakuum af respondenter, der ikke kan levere det svar, som de reelt ønsker. Sammenlagt peger disse undersøgelser på, at tro og religion er radikalt forandret i de skandinaviske samfund. Den er svundet kraftigt ind, men den er bestemt ikke forsvundet.

Perspektiver peger på, at tro har noget at tilbyde, når livskriser opstår og lignende. Visse aspekter peger også på, at en selvhævdelse som kristen kan komme på tale, når det drejer sig om en angivelse af forskelle. Derved viser det interessant nok, at Bent Sørensens såkaldte forskelsdiskurs *religion* dukker frem, når ens identitet mødes af udefrakommende forskelle. Det overnaturlige har trænge kår i det skandinaviske, men der viser sig en anelse åbenhed, men både religion og overnaturlighed er ramt af stærke reflekse kræfter fra oplyste samfund.

På den måde bliver tro og overtro faktisk metafysiske, fordi vi både viser åbenhed, men fastholder også en kritisk refleksion ift. samme. Metafysikken som et samlet storsystem er en moderne konstruktion; metafysisk praksis handler også om at stille spørgsmål til det system, vi troede fungerede fuldt og helt. Derved bliver fællestrækkene mellem metafysik, tro og overtro fremhævet i højere grad end forskellene. På mange måder bekræfter disse gennemgange af undersøgelser, at vi lever i det, som Jürgen Habermas har kaldt for *et postsekulært samfund*: en offentlig åbenhed mod åndelighed, men hele tiden i modernitetens kritiske distance.

¹ You Gov beder om, at dette er angivet i materiale, der benytter undersøgelsen: "Undersøgelsen er gennemført i samarbejde med analyseinstituttet YouGov. Der er i alt gennemført 1004 CAWI-interview med danskere i alderen 18-74 år i perioden 7.- 11. marts 2012".

² Den kan downloades fra hjemmesiden for Centrum för Samtidsanalys (senest tilgået 5/6-2012): http://www.samtidsanalys.nu/RAPPORTER/TroAndlighet_feb2009_tva-delar.pdf.

³ Data fra undersøgelsen foretaget i 2008 kan hentes via hjemmesiden for NSD (senest tilgang 5/6-2012): <http://nsddata.nsd.uib.no/webview/?submode=ddi&top=yes&study=http://nsddata.nsd.uib.no:80/obj/fStudy/NSD1331&mode=documentation>.

⁴ Hjemmesideadressen for European Value Study er denne (senest tilgået 5/6-2012): <http://www.jdsurvey.net/evs/EVSDData.jsp>.

⁵ Statistikken er tilgængelig på Svenska Kyrkans hjemmeside, hvor et antal forskellige statistikker kan hentes: <http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=890756&ptid=48063>. Blandt andet kan det ses, at antallet af udmeldinger fra Svenska Kyrkan gennem det seneste årti har været svagt aftagende, mens antallet af nye indmeldinger har været svagt stigende. Det er dog på ingen måde nok til at kunne opveje mængden af udmeldinger, og derfor er den procentvise antal af befolkningen, der er medlemmer, stadig faldende år efter år. Det eneste sted, hvor tallet er nogenlunde stabilt, er interessant nok i antallet af begravelser i kirkens regi, hvilket antyder, at døden stadig er en faktor, der kan bringe folk – godt nok passivt, naturligvis – i forbindelse med kirken (dette skal naturligvis også ses i lyset af, at det stadig er Svenska Kyrkan, der administrerer begravelser). En sidste pudsige statistik er den månedlige oversigt over udmeldinger, hvor der fra 2004-2011 er en signifikant stigning i antallet af udmeldinger hvert år i oktober måned. År efter år fordobles antallet, men der gives ingen forklaring på dette.

⁶ Tallene er tilgængelige på hjemmesiden for Statistiska centralbyrån: <http://www.scb.se/Statistik/BE/BE0101/2011A01C/be0101tab8samdrag.xls> (senest tilgået 6/5-12).

⁷ Tallene er tilgængelige på hjemmesiden for SST - Nämnden för statligt stöd till trossamfund: <http://www.sst.a.se/> (senest tilgået 6/6-12).

⁸ Undersøgelsen kan hentes fra Uppsala Universitets hjemmeside: <http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:488770> (senest tilgået 6/6-12).